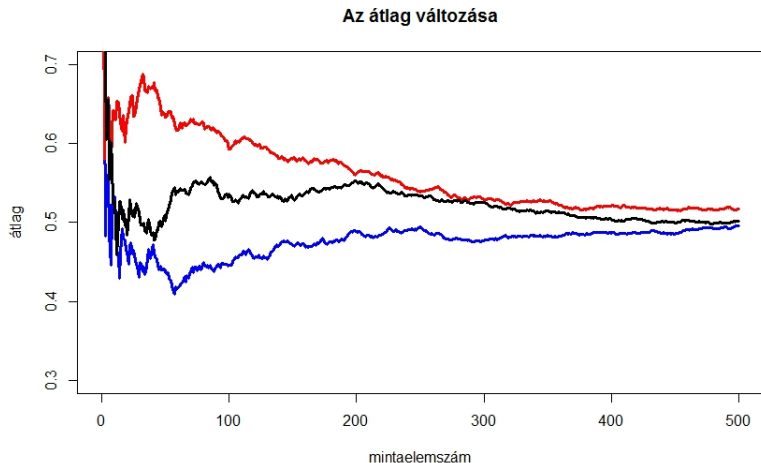

Az átlag konvergenciája

A $[0, 1]$ intervallumon egyenletes eloszlásból vett minta átlaga $n = 500$ -ig
`a<-runif(500, min=0, max=1) avonas=a for (j in 1:500) avonas[j]=sum(a[1:j]),
plot(avonas, type="l", lwd="3", col="blue", main="Az átlag változása",`

Konvergenciafajták

Valószínűségi változók sorozatának (mint amilyen az átlagok sorozata) **többféle értelemben** definiálhatjuk a határértékét.

A $Z_1, Z_2, \dots$, valószínűségi változókból álló sorozat **sztochasztikusan konvergál** az Z valószínűségi változóhoz, ha minden $\varepsilon > 0$ -ra

$$\mathbb{P}(|Z_n - Z| > \varepsilon) \rightarrow 0$$

teljesül $n \rightarrow \infty$ esetén.

Konvergenciafajták

Valószínűségi változók sorozatának (mint amilyen az átlagok sorozata) **többféle értelemben** definiálhatjuk a határértékét.

A $Z_1, Z_2, \dots$, valószínűségi változókból álló sorozat **sztochasztikusan konvergál** az Z valószínűségi változóhoz, ha minden $\varepsilon > 0$ -ra

$$\mathbb{P}(|Z_n - Z| > \varepsilon) \rightarrow 0$$

teljesül $n \rightarrow \infty$ esetén.

A $Z_1, Z_2, \dots$, valószínűségi változókból álló sorozat **1 valószínűséggel** konvergál az Z valószínűségi változóhoz, ha

$$\mathbb{P}(\omega \in \Omega : Z_n(\omega) \rightarrow Z(\omega) \text{ } n \rightarrow \infty \text{ esetén}) = 1.$$

Konvergenciafajták

Valószínűségi változók sorozatának (mint amilyen az átlagok sorozata) **többféle értelemben** definiálhatjuk a határértékét.

A $Z_1, Z_2, \dots$, valószínűségi változókból álló sorozat **sztochasztikusan konvergál** az Z valószínűségi változóhoz, ha minden $\varepsilon > 0$ -ra

$$\mathbb{P}(|Z_n - Z| > \varepsilon) \rightarrow 0$$

teljesül $n \rightarrow \infty$ esetén.

A $Z_1, Z_2, \dots$, valószínűségi változókból álló sorozat **1 valószínűséggel** konvergál az Z valószínűségi változóhoz, ha

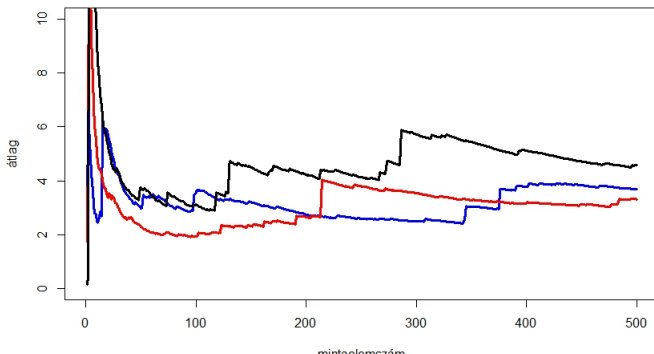
$$\mathbb{P}(\omega \in \Omega : Z_n(\omega) \rightarrow Z(\omega) \text{ } n \rightarrow \infty \text{ esetén}) = 1.$$

1 valószínűséggel konvergál a sorozat $\Rightarrow$ sztochasztikusan is, de fordítva nem feltétlenül.

Az átlag változása

```
a<-abs(rcauchy(500)) avonas=a for (j in 1:500) avonas[j]=sum(a[1:j])/j
plot(avonas, type="l", lwd="3", col="blue", main="Az átlag változása
nem létező várható érték esetén", xlab="mintaelemszám", ylab="átlag",
ylim=c(0, 10)) b<-abs(rcauchy(500)) bvonas=b for (j in 1:500) bvonas[j]=sum
lines(bvonas, type="l", lwd="3", col="red") c<-abs(rcauchy(500)) cvon
nas=c for (j in 1:500) cvonas[j]=sum(c[1:j])/j lines(cvonas, type="l", lwd="3")
```

Az átlag változása nem létező várható érték esetén

A nagy számok gyenge törvénye

Legyenek $X_1, \dots, X_n$ független azonos eloszlású véges szórású valószínűségi változók. Legyen $m = \mathbb{E}(X_1)$ és $\sigma = D(X_1)$.

A korábbiak szerint

$$\mathbb{E}(\bar{X}) = m; \quad D^2(\bar{X}) = \frac{\sigma^2}{n}.$$

A nagy számok gyenge törvénye

Legyenek $X_1, \dots, X_n$ független azonos eloszlású véges szórású valószínűségi változók. Legyen $m = \mathbb{E}(X_1)$ és $\sigma = D(X_1)$.

A korábbiak szerint

$$\mathbb{E}(\bar{X}) = m; \quad D^2(\bar{X}) = \frac{\sigma^2}{n}.$$

A Csebisev-egyenlőtlenség szerint minden $\varepsilon > 0$ -ra

$$\mathbb{P}(|\bar{X} - m| > \varepsilon) \leq \frac{D^2(\bar{X})}{\varepsilon^2} = \frac{\sigma^2}{\varepsilon^2 n} \rightarrow 0 \quad (n \rightarrow \infty).$$

Tehát $\bar{X} \rightarrow m = \mathbb{E}(X_1)$ sztochasztikusan.

A nagy számok törvénye

Tétel (A nagy számok gyenge törvénye)

Legyenek $X_1, X_2, \dots$ olyan valószínűségi változók, melyek függetlenek és azonos eloszlásúak. Tegyük fel, hogy $D(X_1) < \infty$. Ekkor minden $\varepsilon > 0$ esetén

$$\mathbb{P}(|\bar{X}_n - \mathbb{E}(X_1)| > \varepsilon) \rightarrow 0 \quad (n \rightarrow \infty),$$

azaz $\bar{X}_n \rightarrow \mathbb{E}(X_1)$ sztochasztikusan.

A nagy számok törvénye

Tétel (A nagy számok gyenge törvénye)

Legyenek $X_1, X_2, \dots$ olyan valószínűségi változók, melyek függetlenek és azonos eloszlásúak. Tegyük fel, hogy $D(X_1) < \infty$. Ekkor minden $\varepsilon > 0$ esetén

$$\mathbb{P}(|\bar{X}_n - \mathbb{E}(X_1)| > \varepsilon) \rightarrow 0 \quad (n \rightarrow \infty),$$

azaz $\bar{X}_n \rightarrow \mathbb{E}(X_1)$ sztochasztikusan.

Tétel (A nagy számok erős törvénye)

Legyenek $X_1, X_2, \dots$ valószínűségi változók, melyek függetlenek és azonos eloszlásúak. Tegyük fel még, hogy $m = \mathbb{E}(X_1) < \infty$. Ekkor

$$\bar{X}_n = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} \rightarrow \mathbb{E}(X_1) = m$$

teljesül 1 valószínűséggel $n \rightarrow \infty$ esetén.

A második esetben gyengébb feltevésből erősebb állítás következik.

Konvolúció

Állítás

Legyenek X és Y független, abszolút folytonos valószínűségi változók, az X sűrűségfüggvénye f , az Y sűrűségfüggvénye g . Ekkor az $X + Y$ valószínűségi változó sűrűségfüggvénye:

$$h(t) = \int_{-\infty}^{\infty} f(s)g(t - s)ds.$$

Ennek segítségével igazolható, hogy független normális eloszlások összege is normális eloszlású.

Konvolúció

Állítás

Legyenek X és Y független, nemnegatív egész értékű valószínűségi változók. Ekkor az $X + Y$ valószínűségi változó eloszlását az alábbi módon határozhatjuk meg:

$$\mathbb{P}(X + Y = k) = \sum_{l=0}^k \mathbb{P}(X = l)\mathbb{P}(Y = k - l) \quad (k \geq 0).$$

Továbbá

$$\mathbb{E}(X + Y) = \mathbb{E}(X) + \mathbb{E}(Y); \quad D(X) = \sqrt{D^2(X) + D^2(Y)}.$$

Bizonyítás. Diszjunkt eseményekre való szétbontással, illetve a függetlenség definíciójának felhasználásával:

$$\mathbb{P}(X + Y = k) = \sum_{l=0}^k \mathbb{P}(X = l, Y = k - l) = \sum_{l=0}^k \mathbb{P}(X = l)\mathbb{P}(Y = k - l).$$

Konvolúció: példa

Állítás

Legyenek X és Y független Poisson-eloszlású valószínűségi változók, X paramétere λ , az Y paramétere μ . Ekkor az $X + Y$ valószínűségi változó is Poisson-eloszlású, paramétere $\lambda + \mu$, várható értéke és szórásnégyzete is $\lambda + \mu$.

Bizonyítás. Legyen $k \geq 0$ tetszőleges. Ekkor a Poisson-eloszlás definíciója alapján

$$\begin{aligned}\mathbb{P}(X + Y = k) &= \sum_{l=0}^k \mathbb{P}(X = l)\mathbb{P}(Y = k - l) = \sum_{l=0}^k \frac{\lambda^l}{l!} e^{-\lambda} \cdot \frac{\mu^{k-l}}{(k-l)!} e^{-\mu} = \\ &= e^{-\lambda+\mu} \frac{1}{k!} \sum_{l=0}^k \frac{k!}{l!(k-l)!} \lambda^l \mu^{k-l} = \\ &= e^{-\lambda+\mu} \frac{1}{k!} \sum_{l=0}^k \binom{k}{l} \lambda^l \mu^{k-l} = e^{-\lambda+\mu} \frac{(\lambda + \mu)^k}{k!},\end{aligned}$$

ahol az utolsó lépésben a binomiális tételt használtuk.

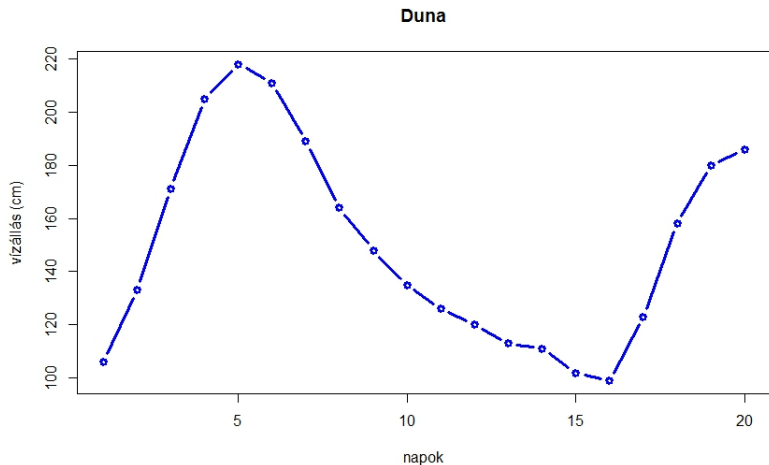
Nevezetes eloszlások összege

- X, Y független Poisson-eloszlásúak λ_1 és λ_2 paraméterrel $\Rightarrow X + Y$ Poisson-eloszlású $\lambda_1 + \lambda_2$ paraméterrel;
- X, Y független binomiális eloszlásúak, n_1 , illetve n_2 renddel, és azonos p paraméterrel

Nevezetes eloszlások összege

- X, Y független Poisson-eloszlásúak λ_1 és λ_2 paraméterrel $\Rightarrow X + Y$ Poisson-eloszlású $\lambda_1 + \lambda_2$ paraméterrel;
- X, Y független binomiális eloszlásúak, n_1 , illetve n_2 renddel, és azonos p paraméterrel $\Rightarrow X + Y$ binomiális eloszlású $n_1 + n_2$ renddel és p paraméterrel;
- $X_1, X_2, \dots, X_n$ független normális eloszlásúak $\Rightarrow$ az összegük és az átlaguk is normális eloszlású;
- X, Y exponenciális eloszlásúak λ paraméterrel $\Rightarrow$ az összegük Gamma-eloszlású $a = 2$ renddel és λ paraméterrel

Valószínűségi vektorváltozó: példa

A Duna vízállása 20 napon keresztül (az adatok forrása: *Országos Vízelző Szolgálat*): $X_1 = 106, X_2 = 133, \dots, X_{20} = 186$

Valószínűségi vektorváltozó

Sok esetben nem egyetlen valószínűségi változó viselkedését vizsgáljuk, hanem több valószínűségi változó **együttes viselkedését**. Például:

- egy véletlen folyamat (tőzsdeindex, egy folyó vízállása, egy ország népessége) különböző időpontokban;
- egy ember (vagy ország, cég stb.) több különböző jellemzője (például egy ember életkora, jövedelme és kiadásai);
- egy mérésorozatban a különböző mérések során megfigyelt értékek (például egy mérést tízszer megismételve tíz különböző valószínűségi változót kapunk).

Valószínűségi változók együttesét **valószínűségi vektorváltozónak** nevezük. Ez állhat **összefüggő** (mint az első két esetben) vagy **független** (mint tipikusan a harmadik esetben) valószínűségi változókból is.

Amint látni fogjuk, az eloszlásfüggvény, sűrűségfüggvény az együttes esetben is definiálható.

Valószínűségi vektorváltozó

Az

$$\underline{X} = (X_1, \dots, X_n) : \Omega \rightarrow \mathbb{R}^n$$

függvény **valószínűségi vektorváltozó**, ha $X_1, X_2, \dots, X_n$ valószínűségi változók.

- 1000 embert megkérdezzük a havi jövedelméről. Legyen X_i az i . megkérdezett jövedelme. Ekkor $(X_1, X_2, \dots, X_{1000})$ valószínűségi vektorváltozó.
- $(X_1, X_2, \dots, X_{20})$ is valószínűségi vektorváltozó, ahol X_j a Duna vízálása a j . napon ($j = 1, 2, \dots, 20$).

Ha $\underline{X}$ valószínűségi vektorváltozó, akkor az X_j valószínűségi változó eloszlását az $\underline{X}$ **i . peremeloszlásának** nevezzük.

Az $\underline{X}$ valószínűségi vektorváltozó **diszkrét**, ha értékészlete véges vagy megszámlálhatóan végtelen.

Együttes eloszlásfüggvény

Az $\underline{X} = (X_1, \dots, X_n)$ valószínűségi vektorváltozó **együttes eloszlásfüggvénye** az $F : \mathbb{R}^n \rightarrow [0, 1]$ függvény, melyre

$$F(\underline{t}) = F(t_1, \dots, t_n) = \mathbb{P}(X_1 \leq t_1, X_2 \leq t_2, \dots, X_n \leq t_n),$$

ha $(t_1, \dots, t_n) \in \mathbb{R}^n$ valós számok. Például:

- egy véletlenszerűen választott embert megkérdezzük a havi jövedelméről (X_1), a havi kiadásairól (X_2), és az életkoráról (X_3);
- ekkor (X_1, X_2, X_3) valószínűségi vektorváltozó, és
- ha eloszlásfüggvénye F , akkor például

$$F(200000, 150000, 40) = \mathbb{P}(X_1 \leq 200000, X_2 \leq 150000, X_3 \leq 40)$$

annak valószínűsége, hogy egy véletlenszerűen választott ember havi jövedelme legfeljebb 200000 (forint), havi kiadása legfeljebb 150000 (forint), életkora pedig legfeljebb 40 (év).

Valószínűségi változók függetlensége

- **két valószínűségi változóra:** az $X, Y : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ valószínűségi változók **függetlenek**, ha

$$\mathbb{P}(X \leq t_1, Y \leq t_2) = \mathbb{P}(X \leq t_1) \cdot \mathbb{P}(Y \leq t_2)$$

teljesül tetszőleges $t_1, t_2 \in \mathbb{R}$ valós számokra.

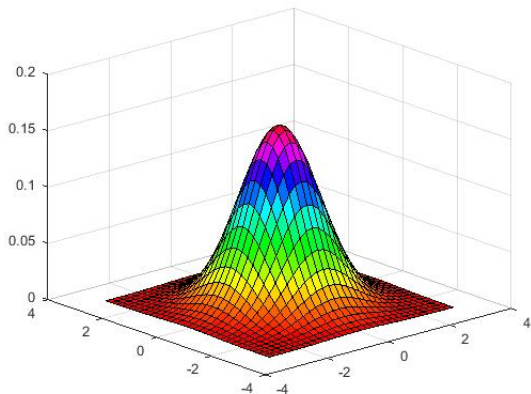
- **véges sok valószínűségi változóra:** $X_1, \dots, X_n : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ valószínűségi változók **függetlenek**, ha

$$\begin{aligned} \mathbb{P}(X_1 \leq t_1, X_2 \leq t_2, \dots, X_n \leq t_n) &= \\ &= \mathbb{P}(X_1 \leq t_1) \cdot \mathbb{P}(X_2 \leq t_2) \dots \mathbb{P}(X_n \leq t_n) \end{aligned}$$

teljesül tetszőleges $t_1, t_2, \dots, t_n$ valós számokra.

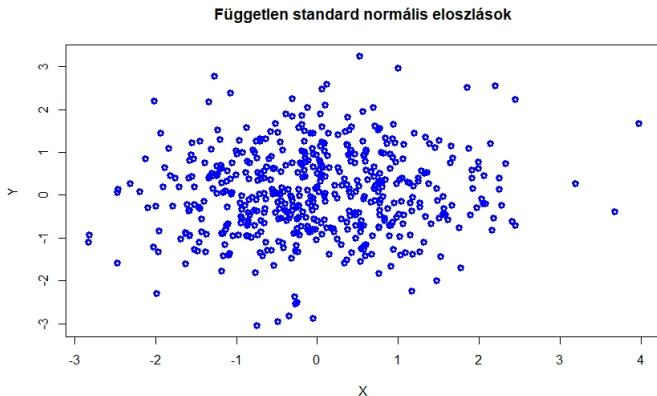
- **megszámlálható sok valószínűségi változóra:** az $X_1, X_2, X_3 \dots$ valószínűségi változók **függetlenek**, ha közülük bármely véges sokat kiválasztva független valószínűségi változókat kapunk.

Kétdimenziós normális eloszlás

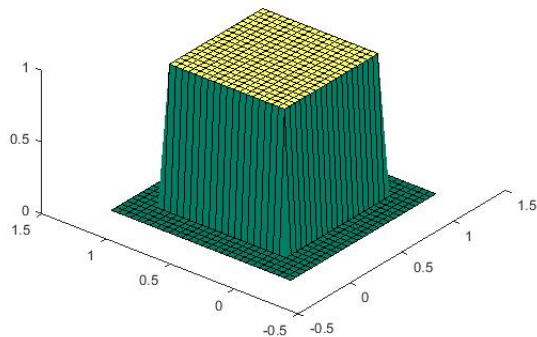
Két független standard normális eloszlás együttes sűrűségfüggvénye. Azaz: (X, Y) együttes sűrűségfüggvénye, ahol X, Y függetlenek, $N(0, 1)$ eloszlásúak.

Kétdimenziós normális eloszlás

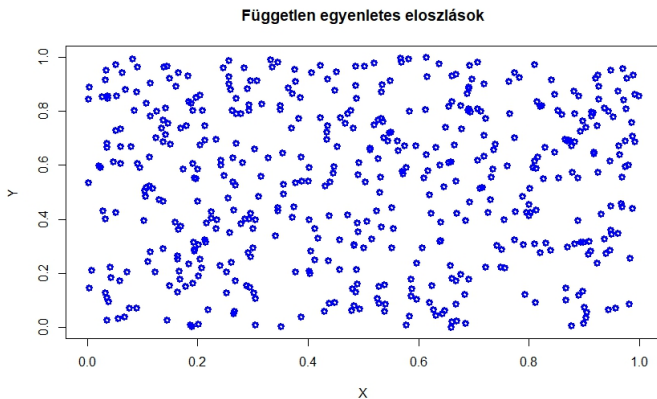
500 darab véletlen pont a síkon, melyek koordinátái független standard normális eloszlásúak. Ahol nagyobb az együttes sűrűségfüggvény (előző ábra), oda több pont esik.

Kétdimenziós egyenletes eloszlás

(X, Y) együttes sűrűségfüggvénye, ahol X és Y függetlenek és a $[0, 1]$ intervallumon egyenletes eloszlásúak

Kétdimenziós egyenletes eloszlás

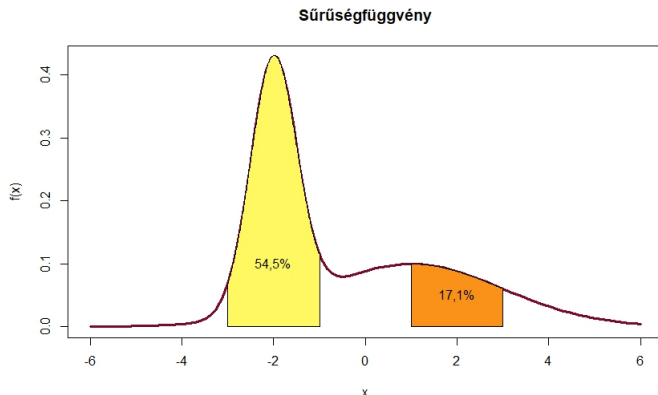
500 darab véletlen pont a síkon, melyek koordinátái függetlenek és a $[0, 1]$ intervallumon egyenletes eloszlásúak (az együttes sűrűségfüggvény az előző ábrán látható).

Együttes eloszlás: példa

Kétszer dobunk szabályos kockával. Legyen X az első dobás, Y pedig a dobott számok közül a nagyobb. Ekkor az (X, Y) valószínűségi vektorváltozó együttes eloszlása:

X/Y	1	2	3	4	5	6	összesen
1	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/6$
2	0	$1/18$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/6$
3	0	0	$1/12$	$1/36$	$1/36$	$1/36$	$1/6$
4	0	0	0	$1/9$	$1/36$	$1/36$	$1/6$
5	0	0	0	0	$5/36$	$1/36$	$1/6$
6	0	0	0	0	0	$1/6$	$1/6$
összesen	$1/36$	$1/12$	$5/36$	$7/36$	$1/4$	$11/36$	1

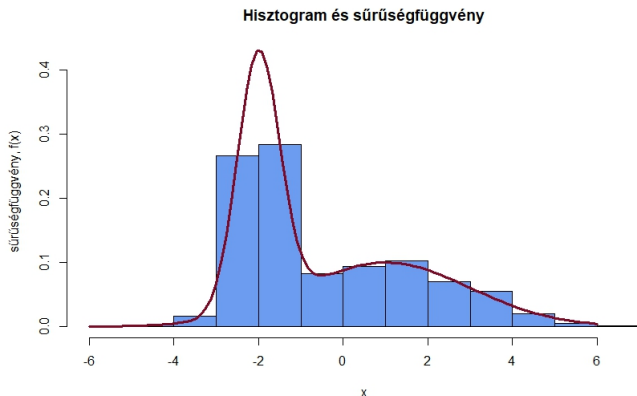
Sűrűségfüggvény

Ha X sűrűségfüggvénye f (ami most az ábrán látható függvény): $\mathbb{P}(-3 \leq X \leq -1) = \int_{-3}^{-1} f(x)dx = 54,5\%$;

$\mathbb{P}(1 \leq X \leq 3) = \int_1^3 f(x)dx = 17,1\%$.

Sűrűségfüggvény

Egy sűrűségfüggvény és hozzá tartozó ezer elemű független minta hisztogramja; nagyobb a sűrűségfüggvény $\rightarrow$ nagyobb a gyakoriság;
minta: független valószínűségi változók, melyek mindegyikének f a sűrűségfüggvénye

Sűrűségfüggvény: definíció

Az $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ valószínűségi változó **sűrűségfüggvénye** az $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvény, ha

$$\mathbb{P}(X \leq t) = \int_{-\infty}^t f(x) dx$$

teljesül minden $t \in \mathbb{R}$ számra.

Nem minden valószínűségi változónak van sűrűségfüggvénye, például a diszkrétnek nincs. Ha X -nek **van sűrűségfüggvénye**, akkor **abszolút folytonos** valószínűségi változónak nevezzük.

Ha az X valószínűségi változó sűrűségfüggvénye f , akkor tetszőleges $a < b$ számokra

$$\mathbb{P}(a < X < b) = \mathbb{P}(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x) dx.$$

A sűrűségfüggvény tulajdonságai

Legyen X abszolút folytonos valószínűségi változó, melynek F az eloszlásfüggvénye. (a) Ha f az X sűrűségfüggvénye, akkor minden $t \in \mathbb{R}$ számra

$$F(t) = \mathbb{P}(X \leq t) = \int_{-\infty}^t f(x) dx.$$

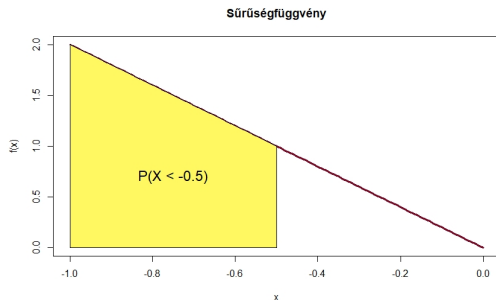
(b) Az $f(t) = F'(t)$ függvény (azokra a t -kre, ahol F differenciálható) az X sűrűségfüggvénye.

Ha az $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvény sűrűségfüggvény, akkor

- ❶ $f(x) \geq 0$ teljesül „majdnem minden” $x \in \mathbb{R}$ -re (például véges vagy megszámlálható sok kivétel lehetséges).
- ❷ $\int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 1$.

Fordítva: ha f teljesíti ezt a két tulajdonságot, akkor van olyan valószínűségi változó, aminek f a sűrűségfüggvénye.

Sűrűségfüggvény: példa

Ha X sűrűségfüggvénye f , akkor

$$F(-1/2) = \mathbb{P}(X \leq -1/2) = \int_{-\infty}^{-1/2} f(x) dx.$$

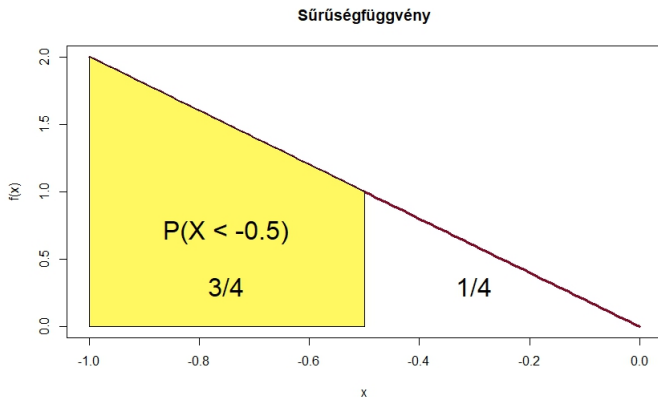
Sűrűségfüggvény: példa

Legyen az X valószínűségi változó sűrűségfüggvénye $f(x) = 2|x|$, ha $-1 < x < 0$, és 0 különben. Mennyi X eloszlásfüggvényének értéke a $-1/2$ helyen?

Felhasználva az **eloszlásfüggvény** és a **sűrűségfüggvény** definícióját, illetve hogy $x \leq -1$ esetén $f(x) = 0$, azt kapjuk, hogy

$$\begin{aligned} F(-1/2) &= \mathbb{P}(X \leq -1/2) = \int_{-\infty}^{-1/2} f(x) dx = \int_{-1}^{-1/2} f(x) dx = \\ &= \int_{-1}^{-1/2} 2|x| dx = - \int_{-1}^{-1/2} 2x dx = - [x^2]_{x=-1}^{x=-1/2} = \\ &= - \left(\frac{1}{4} - 1 \right) = \frac{3}{4}. \end{aligned}$$

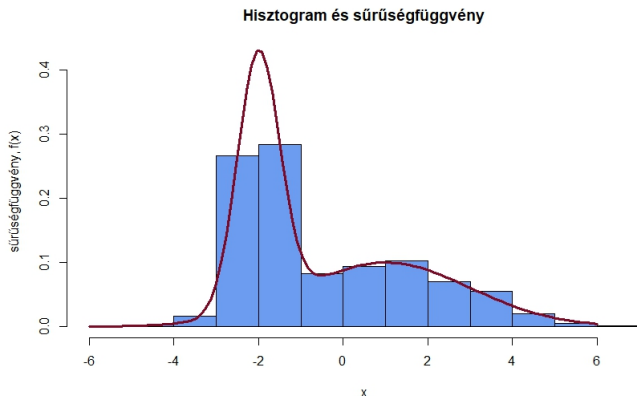
Sűrűségfüggvény: példa

Ha X sűrűségfüggvénye f , akkor

$$F(-1/2) = \mathbb{P}(X \leq -1/2) = \int_{-\infty}^{-1/2} f(x) dx = \frac{3}{4}.$$

Sűrűségfüggvény

Egy sűrűségfüggvény és hozzá tartozó ezer elemű független minta histogramja – mennyi lehet az f sűrűségfüggvényű valószínűségi változó **várható értéke** és **szórása**?

Diszkrét és abszolút folytonos eset

A **várható értéket** olyan formában nem tudjuk definiálni abszolút folytonos eloszlásokra, mint diszkrét esetben, hiszen $\mathbb{P}(X = x) = 0$ minden x -re. Helyette:

diszkrét

X lehetséges értékei: $x_1, x_2, \dots$

$$\mathbb{E}(X) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j^2 \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

abszolút folytonos

X sűrűségfüggvénye: f .

Diszkrét és abszolút folytonos eset

A **várható értéket** olyan formában nem tudjuk definiálni abszolút folytonos eloszlásokra, mint diszkrét esetben, hiszen $\mathbb{P}(X = x) = 0$ minden x -re. Helyette:

diszkrét

X lehetséges értékei: $x_1, x_2, \dots$

$$\mathbb{E}(X) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j^2 \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

abszolút folytonos

X sűrűségfüggvénye: f .

$$\mathbb{E}(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \int_{-\infty}^{\infty} x^2 \cdot f(x) dx$$

Diszkrét és abszolút folytonos eset

A **várható értéket** olyan formában nem tudjuk definiálni abszolút folytonos eloszlásokra, mint diszkrét esetben, hiszen $\mathbb{P}(X = x) = 0$ minden x -re. Helyette:

diszkrét

X lehetséges értékei: $x_1, x_2, \dots$

$$\mathbb{E}(X) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j^2 \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

abszolút folytonos

X sűrűségfüggvénye: f .

$$\mathbb{E}(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \int_{-\infty}^{\infty} x^2 \cdot f(x) dx$$

$$D(X) = \sqrt{\mathbb{E}((X - \mathbb{E}(X))^2)} = \sqrt{\mathbb{E}(X^2) - \mathbb{E}(X)^2}$$

Diszkrét és abszolút folytonos eset

A **várható értéket** olyan formában nem tudjuk definiálni abszolút folytonos eloszlásokra, mint diszkrét esetben, hiszen $\mathbb{P}(X = x) = 0$ minden x -re. Helyette:

diszkrét

X lehetséges értékei: $x_1, x_2, \dots$

$$\mathbb{E}(X) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j^2 \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$D(X) = \sqrt{\mathbb{E}((X - \mathbb{E}(X))^2)} = \sqrt{\mathbb{E}(X^2) - \mathbb{E}(X)^2}$$

$$\mathbb{E}(X^k) = \sum_{j=1}^{\infty} x_j^k \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

$$\mathbb{E}(g(X)) = \sum_{j=1}^{\infty} g(x_j) \cdot \mathbb{P}(X = x_j)$$

abszolút folytonos

X sűrűségfüggvénye: f .

$$\mathbb{E}(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx$$

$$\mathbb{E}(X^2) = \int_{-\infty}^{\infty} x^2 \cdot f(x) dx$$

$$\mathbb{E}(X^k) = \int_{-\infty}^{\infty} x^k f(x) dx$$

$$\mathbb{E}(g(X)) = \int_{-\infty}^{\infty} g(x) f(x) dx$$

Várható érték és szórás abszolút folytonos esetben

Legyen X abszolút folytonos valószínűségi változó, melynek sűrűségfüggvénye f . Ekkor X **várható értéke**:

$$\mathbb{E}(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx,$$

ha ez az integrál létezik és véges.

Tegyük fel, hogy az X valószínűségi változó abszolút folytonos, sűrűségfüggvénye f , és $\mathbb{E}(X^2)$ létezik, azaz az $\int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx$ integrál véges. Ekkor X **szórásnégyzete**:

$$D^2(X) = \mathbb{E}((X - \mathbb{E}(X))^2) = \mathbb{E}(X^2) - \mathbb{E}(X)^2,$$

szórása pedig

$$D(X) = \sqrt{\mathbb{E}((X - \mathbb{E}(X))^2)} = \sqrt{\mathbb{E}(X^2) - \mathbb{E}(X)^2}.$$

A szórás definíciója megegyezik a diszkrét esetben [használttal](#).

Momentumok

Az X valószínűségi változók **k . momentuma** a k . hatványának várható értéke:

$$\mathbb{E}(X^k).$$

Általában igaz, hogy ha X abszolút folytonos valószínűségi változó, f a sűrűségfüggvénye, és $\mathbb{E}(g(X))$ létezik, akkor

$$\mathbb{E}(g(X)) = \int_{-\infty}^{\infty} g(x)f(x) dx.$$

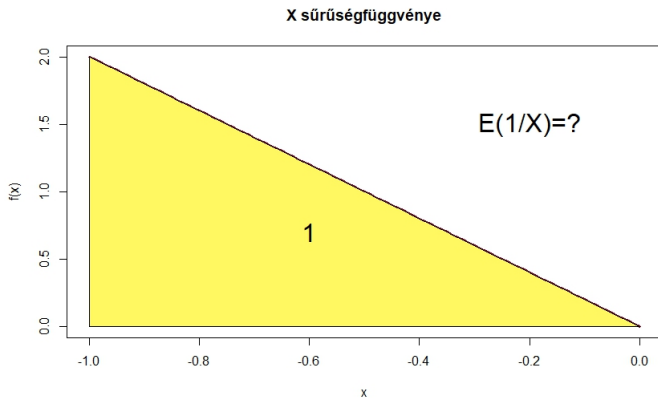
Ezért a k . momentum kiszámítása:

$$\mathbb{E}(X^k) = \int_{-\infty}^{\infty} x^k f(x) dx.$$

Következmény: a **szórásnégyzetet** a következőképpen számíthatjuk ki abszolút folytonos X valószínűségi változó esetén:

$$D^2(X) = \mathbb{E}(X^2) - [\mathbb{E}(X)]^2 = \int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx - \left[\int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx \right]^2.$$

Várható érték abszolút folytonos esetben: példa

Várható érték abszolút folytonos esetben: példa

Legyen az X valószínűségi változó sűrűségfüggvénye $f(x) = 2|x|$, ha $-1 < x < 0$, és 0 különben. Mennyi az $1/X$ valószínűségi változó várható értéke?

Mivel X sűrűségfüggvénye azonosan 0, ha $x > 0$, ezért $X < 0$ és $1/X < 0$ biztosan teljesül. Így $\mathbb{E}(X) < 0$ teljesülni fog.

Pontosabban, mivel

$$\mathbb{E}(g(X)) = \int_{-\infty}^{\infty} g(x)f(x) dx,$$

a $g(x) = 1/x$ függvénnyel:

$$\mathbb{E}(1/X) = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x} \cdot f(x) dx = \int_{-1}^0 \frac{2|x|}{x} dx = \int_{-1}^0 (-2) dx = -2.$$

Várható érték abszolút folytonos esetben: példa

Tegyük fel, hogy a holnap hulló csapadék mennyiségének sűrűségfüggvénye az alábbi:

$$f(x) = \begin{cases} 0,2, & \text{ha } 0 \leq x \leq 1; \\ 0,4, & \text{ha } 1 < x \leq 3; \\ 0 & \text{ha } x < 0 \text{ vagy } x > 2. \end{cases}$$

Jelölje a csapadékmennyiséget X . A csapadékmennyiség **várható értéke**:

$$\begin{aligned} \mathbb{E}(X) &= \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) dx = \int_0^1 x \cdot 0,2 dx + \int_1^3 x \cdot 0,4 dx = \\ &= 0,2 \cdot \left(\frac{1^2}{2} - \frac{0^2}{2} \right) + 0,4 \cdot \left(\frac{3^2}{2} - \frac{1^2}{2} \right) = 1,7. \end{aligned}$$

Szórás abszolút folytonos esetben: példa

Tegyük fel, hogy a holnap hulló csapadék mennyiségének sűrűségfüggvénye az alábbi:

$$f(x) = \begin{cases} 0,2, & \text{ha } 0 \leq x \leq 1; \\ 0,4, & \text{ha } 1 < x \leq 3; \\ 0 & \text{ha } x < 0 \text{ vagy } x > 2. \end{cases}$$

Már láttuk, hogy $\mathbb{E}(X) = 1,7$.

A csapadékmennyiség négyzetének várható értéke:

$$\begin{aligned} \mathbb{E}(X^2) &= \int_{-\infty}^{\infty} x^2 \cdot f(x) \, ds = \int_0^1 x^2 \cdot 0,2 \, dx + \int_1^3 x^2 \cdot 0,4 \, dx = \\ &= 0,2 \cdot \left(\frac{1^3}{3} - \frac{0^3}{3} \right) + 0,4 \cdot \left(\frac{3^3}{3} - \frac{1^3}{3} \right) = 3,53. \end{aligned}$$

Ez alapján a csapadékmennyiség szórása:

$$D(X) = \sqrt{\mathbb{E}(X^2) - (\mathbb{E}(X))^2} = \sqrt{3,53 - 1,7^2} = 0,8.$$